

Agnieszka Długosz

**WSPÓŁPRACA JÓZEFA SERUGI (1886–1940)
Z TOWARZYSTWEM MIŁOŚNIKÓW KSIĄŻKI W KRAKOWIE**
[THE COLLABORATION BETWEEN JÓZEF SERUGA (1886–1940)
AND THE SOCIETY OF BOOK LOVERS IN CRACOW]

Abstrakt: Józef Seruga (1886–1940) – kustosz zbiorów biblioteczno-muzealnych hr. Tarnowskich w Suchej – utrzymywał regularną współpracę z Towarzystwem Miłośników Książki w Krakowie. Kontakty bibliotekarza ze środowiskiem bibliofilów krakowskich były okazją do promocji biblioteki rodowej Branickich i Tarnowskich wśród naukowców.

BIBLIOTEKA BRANICKICH I TARNOWSKICH W SUCHEJ – JÓZEF SERUGA – TOWARZYSTWO
MIŁOŚNIKÓW KSIĄŻKI W KRAKOWIE

Abstract: Józef Seruga (1886–1940) – curator of the library and museum collection of Count Tarnowski of Sucha – maintained close cooperation with The Society of Book Lovers in Cracow. The relationships between the librarian and the bibliophiles of Cracow contributed to promote the achievements of Branicki and Tarnowski families among the scientific community.

JÓZEF SERUGA – LIBRARY OF BRANICKI AND TARNOWSKI FAMILIES IN SUCHA – SOCIETY
OF BOOK LOVERS IN CRACOW

*

*   *

Józef Seruga (1886–1940) – historyk, archiwista i bibliotekarz – był wychowankiem Uniwersytetu Jagiellońskiego: w latach 1907–1912 studiował historię na Wydziale Filozoficznym, rozpoczął także studia prawnicze, których nie ukończył ze względu na wybuch wojny. W roku 1917 uzyskał stopień doktora na podstawie rozprawy *Jan Haller kupiec*

Mgr Agnieszka DŁUGOSZ, Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UJ, doktorantka Wydziału Zarządzania i Komunikacji Społecznej UJ. Adres elektr.: dlugosz@econ.uj.edu.pl

krakowski i jego działalność wydawniczo-księgarska. Od trzeciego roku studiów był stypendystą Akademii Umiejętności i pobierał stypendium paleograficzne. Doświadczenie w zawodzie archiwisty zdobywał w Archiwum Akt Dawnych m. Krakowa, gdzie w latach 1912–1914 był aplikantem. Podczas I wojny wzorowo wywiązał się z powierzonych mu przez Akademię Umiejętności obowiązków konserwatora zabytków archiwalnych i bibliotecznych przy Generalnym Gubernatorstwie w Lublinie. Zyskał wówczas uznanie w kręgach historyków i archiwistów. Po wojnie związany był z Wydziałem Archiwów Państwowych, gdzie pracował jako archiwista objazdowy, następnie skierowano go do Centralnego Archiwum Wojskowego (1920–1923). W latach 1931–1939 pełnił obowiązki kustosa zbiorów Branickich i Tarnowskich w Suchej*. Został zamordowany w Katyniu w kwietniu 1940 r.

Wstęp

Biblioteka rodowa Branickich, a następnie Tarnowskich w Suchej istniała od połowy XIX w. aż do II wojny światowej. Została założona przez hrabiego Aleksandra Branickiego, a jej zbiory wzbogacali kolejni właściciele – Władysław Branicki i jego matka Anna z Hołyńskich Branicka, następnie Anna z Branickich Tarnowska i jej syn Juliusz Tarnowski. Józef Seruga był czwartym w historii i zarazem ostatnim kustoszem kolekcji, która w 1931 r. przyjęła nazwę Zbiory biblioteczno-muzealne hr. Tarnowskich w Suchej [Małyśiak 1982, s. 81–89].

Józef Seruga przez cały okres pracy w bibliotece w Suchej starał się promować zbiory hrabiego Juliusza Tarnowskiego wśród badaczy. Nie tylko publikował w czasopismach naukowych i w prasie codziennej artykuły przyczynkarskie, mające wskazać na dużą wartość zamkowej kolekcji, ale osobiście informował naukowców o ciekawych materiałach, które mogą znaleźć w Suchej i wykorzystać w swoich pracach. Przykładem promocji zbiorów Juliusza Tarnowskiego w kręgach naukowców była współpraca bibliotekarza z Towarzystwem Miłośników Książki w Krakowie.

Wycieczka naukowa bibiofilów do Suchej

Towarzystwo Miłośników Książki, którego prezesem był nieprzerwanie Kazimierz Witkiewicz, zostało utworzone w 1922 r. Podstawowym celem organizacji była popularyzacja książki, zwłaszcza książki pięknie wydanej. Bibliofile mieli utrzymywać kontakty z wydawcami i wpływać na wysoki poziom edytorski ich prac, wydawać własne wzorowe publikacje, współpracować z pokrewnymi towarzystwami w kraju i za granicą. Towarzystwo organizowało odczyty, wycieczki naukowe, wystawy i aukcje bibliofilskie [Wyjątki ze Statutu... 1925; Towarzystwo Miłośników Książki 1971, s. 2364–2365]. Organem TMK był ukazujący się w latach 1925–1931 i 1938–1939 miesięcznik *Silva Rerum***.

---

* Obecnie Sucha Beskidzka.

** W czasopiśmie publikowano artykuły dotyczące bibliofilstwa, księgoznawstwa, historii książki; w dziale informacyjno-kronikarski zamieszczano m.in. wiadomości na temat ruchu bibliofilskiego w Polsce i za granicą.

Do TMK należał właściciel kolekcji biblioteczno-muzealnej w Suchej, hrabia Juliusz Tarnowski, oraz dwaj ostatni kustosz: Jan Kossek i jego następca Józef Seruga [*Poczet członków...* s. 15–18].

Już w pierwszym tomie wydawanego przez TMK czasopisma *Silva Rerum*, w dziale *Pokłosie*, pojawiła się informacja zatytułowana *Z autografów Biblioteki Tarnowskich w Suchej* (*Silva Rerum* 1925, z. 3, s. 87) autorstwa Justyna Sokulskiego. Była ona poświęcona źródłom z zamkowej kolekcji, dotyczącym Stanisława Augusta Poniatowskiego: listom króla do biskupa Adama Naruszewicza z lat 1775–1791, które określono jako prawdziwy klejnot zbiorów rękopiśmiennych biblioteki, oraz rękopisowi *Catalogue des tableaux appartenant à Sa Majesté le Roi de Pologne 1793*, wykonanemu prawdopodobnie pod okiem Marcello Bacciarellego.

Zwiedzanie biblioteki w Suchej znalazło się w programie Pierwszego Zjazdu Bibliofilów Polskich, zorganizowanego z inicjatyw TMK w Krakowie. W dniu 29 czerwca 1925 r. zbiory biblioteczno-muzealne zaprezentował gościom ówczesny kustosz Jan Kossek. Józef Grycz tak wspomina pobyt na zamku hrabiego Tarnowskiego:

Z przyjścia, jakie w Suchej gościom zgotowano widać, że szlachetne ukochanie książki otwiera na oścież serca prawdziwych bibliofilów (...). Niestety, niewiele jest u nas bibliotek prywatnych, do których właściciele z taką gotowością i ofiarnością otwieraliby podwoje, nawet w imieniu nauki! Sucha świeci tu wyjątkowym splendorem. P. Juliusz Tarnowski umiał sprawić bibliofilom świetną ucztę duchową [Grycz 1925, s. 83].

Początki współpracy Józefa Serugi z TMK

Józef Seruga był członkiem Towarzystwa Miłośników Książki w Krakowie jeszcze przed objęciem posady bibliotekarza w Suchej. W roku 1928 nawiązał współpracę z organem Towarzystwa, miesięcznikiem *Silva Rerum*. Teksty J. Serugi ukazywały się zarówno w części głównej, jak i w dziale kronikarsko-informacyjnym *Pokłosie*. Jego pierwsza praca, opublikowana na łamach czwartego tomu czasopisma, nosi tytuł *Wiersz o omyłkach drukarskich z XVII w.* (*Silva Rerum* 1928, z. 10/11, s. 173–174). Dla tomu piątego przygotował J. Seruga artykuł *Ś.P. Władysław Baran, dyrektor Biblioteki Akademii Umiejętności w Krakowie* (*Silva Rerum* 1930, z. 8/9, s. 151–152), poświęcony pamięci zmarłego 21 sierpnia 1930 r. bibliofila i bibliotekarza, członka TMK.

Współpraca J. Serugi z *Silva Rerum* zacieśniła się w 1938 r., gdy redaktorem reaktywowanego po siedmioletniej przerwie miesięcznika został Kazimierz Witkiewicz. Józef Seruga był wówczas zatrudniony w bibliotece Juliusza Tarnowskiego.

Kontakty kustosa zbiorów biblioteczno-muzealnych hrabiego Juliusza Tarnowskiego z TMK

W okresie pracy na stanowisku kustosa Zbiorów biblioteczno-muzealnych hr. Tarnowskich w Suchej Józef Seruga ogłosił na łamach *Silva Rerum* artykuły poświęcone ciekawym okazom odnalezionym w kolekcji, nad którą sprawował pieczę. W siódmym tomie czasopi-

sma ukazały się prace *Nieznany utwór Michała Hofmańskiego z r. 1611* (*Silva Rerum* 1939, z. 5, s. 105–106), *Dwa wydawnictwa wielotomowe z XVIII w.* (*Silva Rerum* 1939, z. 6, s. 46–147), *Mikrograficzny portret Stanisława Augusta Poniatowskiego w Suchej* (*Silva Rerum* 1939, z. 10, s. 24–25) oraz artykuł *August Wilkoński, chirurg filozofii i krzyża naturalnego kawaler jako propagator wiedzy agronomicznej* (*Silva Rerum* 1939, z. 4, s. 79–84), ilustrowany litografią ze zbiorów suskich.

J. Seruga wystąpił jako prelegent na zebraniu naukowym TMK w dniu 21 kwietniu 1932 r. Jego odczyt nosił tytuł *Dwaj nieznani autorzy z XVI w. wykryci w zbiorach biblioteczno-muzealnych hr. Tarnowskich w Suchej*.

Bibliotekarz informował listownie zaprzyjaźnionych naukowców o ciekawych źródłach, przechowywanych w zbiorach Juliusza Tarnowskiego. Przykładem tego może być zaproszenie prezesa Kazimierza Witkiewicza i jego współpracowników do Suchej w celu zebrania materiałów do numeru *Silva Rerum*, który miał być poświęcony Stanisławowi Augustowi Poniatowskiemu i jego czasom [MHK, 553 TMK, list J. Serugi do K. Witkiewicza z 10 października 1938 r.]. Zachęcał do obejrzenia grafiki, pochodzącej ze sprowadzonej do biblioteki w latach 1869–1870 kolekcji Józefa Ignacego Kraszewskiego. W październiku 1938 r. redaktor miesięcznika *Silva Rerum* wraz z innymi autorami złożył wizytę w Suchej i wypożyczył eksponaty do kolejnego numeru czasopisma – grafikę i ekslibrisy [MHK, 553 TMK, list J. Serugi do K. Witkiewicza z 27 października 1938 r.]. Odszukano wówczas rzadką rycinę – portret Stanisława Augusta Poniatowskiego autorstwa Adama Gieryka Podebrańskiego. Jej reprodukcja została wykorzystana w artykule Jerzego Dobrzyckiego *Adam Gieryk Podebrański sztychator, typograf i bibliopola J. Kr. Mości, ostatni alchemik Krakowa* (*Silva Rerum* 1939, z. 3, s. 50–57). Prezes Kazimierz Witkiewicz odnalazł w tece z ekslibrisami znak drukarni biskupiej w Krakowie, wykonany przez Michała Żukowskiego. O odkryciu tym poinformował w artykule *Sygnet drukarski oficyny Andrzeja Stanisława Koski Żaluskiego, biskupa krakowskiego* (*Silva Rerum* 1939, z. 5, s. 116–117).

W trakcie urzędowania Józefa Serugi kolekcja zamkowa była odwiedzana m.in. przez takich członków TMK, jak Ludwik Bernacki, Aleksander Birkenmajer, Stanisław Kot, Edward Kuntze, Kazimierz Piekarski [BJ Przyb. 618/75; 35/79; 85/91; Małyasiak 1986, s. 87].

Dobrze rozwijającą się współpracę J. Serugi z TMK – w momencie, gdy była ona najbardziej owocna – przerwał wybuch wojny. W liście do prezesa Witkiewicza z sierpnia 1939 r. kustosz donosił:

Piszę jak za spokojnych czasów – a przecież zza okopów. Nie wiadomo jak długo to potrwa – i czy nie trzeba będzie zamienić pióra na miecz. Co zaś najważniejsze opuścić warsztat pracy, do której przywykłem [MHK, 553 TMK, list J. Serugi do K. Witkiewicza z 12 sierpnia 1939 r.].

Ostatni artykuł bibliotekarza w czasopiśmie *Silva Rerum*, zatytułowany *Mikrograficzny portret Stanisława Augusta Poniatowskiego w Suchej*, ukazał się w sierpniowym numerze rocznika z 1939 r. – zeszyt ten ocalał jedynie w odbitkach korektowych.

Po zakończeniu wojny Towarzystwo Miłośników Książki, które rozpoczęło działalność w sierpniu 1945 r., wydało pośmiertnie pracę Józefa Serugi *Hołd introligatorów warszaw-*

skich w dniu imienin Stanisława Małachowskiego w roku 1791 (1946). Ten piękny druk bibliofilski, prezentujący rzadki dokument (przechowywany jedynie w bibliotece hrabiego Tarnowskiego i w Bibliotece Krasińskich), jest przykładem realizacji statutowych założeń Towarzystwa Miłośników Książki: wydawania własnym kosztem wzorowych publikacji.

Zakończenie

Józef Seruga, ostatni kustosz zbiorów Branickich i Tarnowskich w Suchej, oddał duże zasługi jako popularyzator kolekcji zamkowej. Realizował w ten sposób ambicje Juliusza Tarnowskiego, który kontynuując dzieło swoich przodków, pragnął, by rezydencja w Suchej wraz z jej cennymi zbiorami biblioteczno-muzealnymi zyskała rangę cenionego przez badaczy ośrodka kulturalno-naukowego.

Wykorzystane źródła i opracowania

- Biblioteka Jagiellońska [BJ], Przyb. 35/79, korespondencja Władysława Pociechy z Józefem Serugą z 1933 r.
- Biblioteka Jagiellońska [BJ], Przyb. 85/91, korespondencja Józefa i Michaliny Serugów z różnymi osobami oraz papiery osobiste.
- Biblioteka Jagiellońska [BJ], Przyb. 618/75, korespondencja Aleksandra Birkenmajera z Józefem Serugą z lat 1934–1937.
- Grycz, J. (1925). Pierwszy Zjazd Bibliofilów Polskich w Krakowie. *Silva Rerum* z. 6, s. 81–84.
- Małysiak, H. (1986). Biblioteka Branickich i Tarnowskich w Suchej. Bielsko-Biała: Beskidzka Oficyna Wydawnicza BTSK [Beskidzkiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego].
- Muzeum Historyczne Miasta Krakowa [MHK], 553 TMK, korespondencja Kazimierza Witkiewicza z Józefem Serugą z lat 1932–1939.
- Poczet członków polskich towarzystw bibliofilskich w roku 1926 (1926). Warszawa: Tow. Bibliofilów Polskich.
- Silva Rerum* (1925–1939) T. 1–7.
- Seruga, J. (1946). Hołd intrologatorów warszawskich w dniu imienin Stanisława Małachowskiego w roku 1791. Kraków: Cech Intrologatorów i Miłośników Książki.
- Wyjātki ze Statutu Towarzystwa Miłośników Książki w Krakowie (1925). *Silva Rerum* z. 1, s. 19.